

САВРЕМЕНО ОБРАЗОВАЊЕ ИЗМЕЂУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И ДЕХУМАНИЗАЦИЈЕ

Резиме

У прилогу аутор анализира узроке и последице глобализације и дигитализације образовања, указујући на позитивне учинке ових процеса на модернизацију, квалитет и ефикасност образовања у савремености, али и све израженију опасну тенденцију расцепа образовања и васпитања, тј. дехуманизацију образовања, као феномен својеврсне образовне патологије образовања и једнодимензионалног развоја личности.

Основну хипо/тезу коју аутор образлаже и варира у раду – то је трагична дихотомија и парадокс наше цивилизације – између хипертехнолошког напретка и социјалног субразвоја (М. Кастелс), тј. између успона нових образовних технологија и дигитализације образовања и педагошко – хуманистичког субразвоја (пада и дефицита). Аутор социолошки аргументује ову хипо/тезу о дигиталној ограничености нових образовних технологија, анализом различитих облика образовне, васпитне и социјалне и персоналне патологије. Он указује – да све већа умреженост, глобализација и дигитализација образовања не води аутоматски и већој васпитној социјализацији личности, њиховој друштвеној интеграцији. У фокусу његове анализе су негативни ефекти дигиталне дидактике на социјализацију младих и развој њихове личности. Аутор указује, да упркос успону друштвених мрежа, нова интернет генерација јер више агрегат него хомогена друштвена група, односно „усамљена гомила“ (Д. Рисман), у технолошки високо умреженом савременом друштву. У својим разматрањима аутор се бави последицама „производње“ професионалних идиота, нових Робинсона и атомизираних монада у лику хомо дигиталиса, себичних индивидуалности у настајућем информатички умреженом друштву, смањене социјабилности и емпатије, које италијански филозоф Дијего Фузаро назива социјално бесконтактним друштвом.

Кључне речи: болоњска реформа, глобализација образовања, дигитална дидактика, расцеп између образовног и васпитног процеса, дехуманизација образовања.

*Ништавно је свако знање које човека не учини бољим!
Доброћинство је једино дело које може човека божјим
учинити!
(Сократ)*

¹ ljubisa.mitrovic@filfak.ni.ac.rs

*Иако је образовање најбоља политика будућности,
ко још зна да је васпитање научника да не жртвује своју човеч-
ност, да је не сасуши, управо виши принцип и најтежи проблем.*
(Ниче)

*У социологији се истраживање Истине никад не сме раздваја-
ти од трагања за путевима
Доброте, Правде и Слободе.*
(Имануел Волерстин)

УВОДНА НАПОМЕНА: ЗАШТО ЈЕ НЕОПХОДНО ПОДСЕТИТИ НА ИЗГУБЉЕНО ЈЕДИНСТВО ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА И ПОТРЕБЕ ЊЕГОВЕ ОБНОВЕ?

Давно, још у старој Хелади, Грци вероваху у јединство образо-
вања и васпитања: да су философи и песници потомци богова; да је
образовање образованима не само друго сунце, већ и карактер; да је
академија ту не само да научава, већ и васпитава. А Сократ, резими-
рајући ово искуство, закључи: *ништавно је свако знање, ако човека
не учини бољим!*

Чак и у освиту новог доба, када је Бекон ускликнуо: *знање је
моћ*; и најавио успон одисеју науке, Рабле је веровао у јединство об-
рзовања и васпитања, упозоравајући да је развој свести без савести
само пропаст душе! Гете ће ту дијаболичну противуречност између
Фаустовске страсти за сазнањем и продаје душе ђаволу – генијално
транспоновати у свом мелодраматском спеву „Фауст“.

Управо ми данас живимо у транзиционом аномичном добу, жес-
токе дискрепанце између образовања и васпитања. Њихов развод је
са бројним импликацијама по развој, социјализацију личности, али и
даљи одрживи развој друштва и човечанства.

Творац парадигме постиндустријског друштва, Данијел Бел,
је још 1974. године обзнанио крај идеологија; Френсис Фукујама је
почетком 90-их објавио крај историје; а постмодернисти – настанак
доба постистине у XXI веку. Насупрот њима, футуристи и социолози
(Тофлер, Низбет и Кастелс најавили су настанак настанак доба кибер-
нетичке интернет револуције, дигитализације и глобализације умре-
женог светског друштва), а Имануел Волерстин – убрзање историје и
смену ритма света и системске обрте средином XXI столећа.

САВРЕМЕНО ОБРАЗОВАЊЕ *НОМОАCADEMICUS-A* – ИЗМЕЂУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И ДЕХУМАНИЗАЦИЈЕ

Живимо у веку, не краја историје, како је о томе писао Фукујама,
већ њене ревизије и динамичког убрзања, како о томе пише најлуцид-
нији представник историјске социологије и утемељивач светско-сис-
темске теорије Имануел Волерстин.

Успон производних снага трећег и четвртог развојно-цивилиза-
цијског таласа и глобализације света (умрежено друштво знања, ди-

гитализација и глобализација образовања, глобална мобилност елита знања, планетарни хуманизам и солидаризам) и нови изазови алтернативе човечанства.

Радне снаге нових технологија довеле су човечанство до прага/капије нове епохалне ненасилне револуције: сажимање простора и времена, дигитализација и глобализација науке и образовања и подстакле процесе демократизације образовања (наука без граница, образовање за све...), као претпоставке развоја и еманципације развоја, равноправности свих народа и човечанства.

Човечанство је данас на судбоносном раскршћу. Противречности које је произвео асиметрични модел глобализације, производ су предаторског мегакапитализма и неолибералне стратегије развоја, који су довели до енормних класних и регионалних разлика у свету. Оне су у исто време узрочна матрица бројним регионалним и глобалним сукобима у савремености око геополитике нове расподеле ресурса; те отуда захтев из Давоса, (те Меке неолибералне елите), и ОУН – да се овакав систем односа у свету мора мењати, а глобализација реморализовати, тј. остваривати као хуманистички пројекат и асоцијативни еманципаторски процес – у служби свих народа и социјалних слојева савременог друштва.

У пракси савременог света, неолиберална стратегија развоја у служби је мегакапитала и изражава експанзионистичке интересе корпоратско-технократских слојева и елита, које следе логику „профит изнад људи“ (Н. Чомски), планетарне апсолутизације мегакапитала – одавде до вечности. Оваква стратегија је транспонована и уткана у виду реформе болоњског процеса образовања, као пројекат који је под фирмом глобализација образовања, у функцији транснационалних корпорација. Не спорећи потребу стандардизације и функционализације система високог образовања на европском простору и његове позитивне ефекте на квалитет студија и интернационалну мобилност кадрова, социолошка реалност је таква да се она у пракси у савремености реализује као модел неједнаке размене рада/на крају и прекрају памети/талената (на тржишту сиве материје): између земаља светске полупериферије и периферије и светског Центра.

Критику пројекта и праксе болоњске реформе образовања, посебно њених негативних импликација, данас налазимо у студијама како истакнутих европских, тако и домаћих аутора.² О томе је и аутор овог текста писао 2009. године у чланку „Вирус неолиберализма у реформама образовања на платформи Болоњске декларације“³. Наша анализа показује да је скривено социо-културно значење реформе образовања на платформи Болоњске декларације повезано са потребама европске поделе рада и логиком репродукције корпоративног мегакапитала. Те да овај вирус отвара пут духовној антиреволуцији: по-

² О томе посебно видети студију К. П. Лисмана: „Теорија необразованости – заблуде друштва знања“ (2006, Беч), а од домаћих аутора студије проф. др Милана Узелца „Приче из болоњске шуме“ (2009, Вршац).

³ Видети о томе у ауторовом чланку „Вирус неолиберализма у реформама образовања на платформи болоњске декларације“, НСПМ, Београд, сајт: www.nspm.rs.

беди идеологије индивидуалног поседништва, социјал-дарвинистичког егоизма и тржишно потрошачке оријентације пред захтевима за солидарношћу, једнакошћу и слободом. Отуда, као последица овакве оријентације у високом школству, настаје слом класичног система образовања, радикалне рестрикције у садржајима општег у хуманистичког образовања, које воде разарању ума и остваривању у систему образовања ефеката једнодимензионалног човека, специјалног стручњака заробљеног ума, лакше адаптираних актуелној подели рада, процедура прекарнизације, пацификованих и интегрисаних у владајући поредак моћи. Отуда сажето гесло неолибералних постмодернистичких реформи у образовању гласе: „Доле имагинација, живео свет у фрагментима“; што води обнови филозофије Лајбницевог монаде, нашки речено „Забраћених Марија“, заробљених умова, тркача на кратке стазе, за једнократну (зло)употребу под фирмом флексибилности и прекарнизације⁴.

Такође, критичке оцене болошког процеса и његовог домета у савремености можемо видети на посредан или непосредан начин у студији Гинтера Андерсона „Застарелост човека“, као и код наших аутора у зборницима са научних скупова: „Национални идентитет и Болошка концепција Универзитета“ (Пале, 2019), као и зборнику „Друштво знања и процес трансформације филозофских и друштвено-хуманистичких наука“, приредио: проф. др Мишо Кулић (Пале, 2021).

СУДБОНОСНА СМЕНА ГОДИШЊИХ ДОБА ЦИВИЛИЗАЦИЈА: ОД ГРАФОСФЕРЕ КА ВИДЕОСФЕРИ

Не спорећи значај нових образовних технологија (кибернетичке револуције, интернета, дигитализације система образовања...) за унапређење капацитета образовања, квалитета наставе и ефикасност студија, неопходно је упозорити да је дигитализација нужан али не и довољан услов развоја савременог образовања. Уосталом, на то је упозорио и један од твораца информационих технологија Бил Гејтс, истичући да су технологије у образовању само средство, те да је позив и улога учитеља незаменљива.

У фокусу нашег истраживања је трагање за одговором на питање: зашто нове технологије не могу да замене педагошку функцију учитеља и наставника?

Живимо у савремености „цивилизације средстава без циљева“ (Ливингстон). То је цивилизација, како Хабермас пише у својој *Теорији комуникативног деловања* – инструменталне а не комуникативне рационалности. Стога, Хабермас о тој настајућој цивилизацији говори као о аномичној цивилизацији „ишчашене модернизације“. Њу карактерише изразита дихотомија између „хипертехнолошког напретка и социјалног субразвоја“ (М. Кастелс), тј. дефицита социјалне солидарности; као и велики расцеп између образовања и васпи-

⁴ Љ. Р. Митровић, *Универзитет и друштвене промене (Социолошки огледи)*, Учитељски факултет у Врању, Врање, 2012, стр. 74-75.

тања, социјалдарвинизација и дехуманизација друштвених односа и експанзија различитих видова отуђења човека, раста разних облика социјалне патологије и деперсонализације личности у савременом друштву. У овом социо-културном контексту желимо указати на негативне последице потискивања и обезвређивања педагогије и значаја васпитања у систему образовања нових генерација. Без обзира на декларисане интенције болоњске реформе високог образовања о глобализацији образовања, стандардизацији садржаја и критерија, мобилности кадрова, систему интегрисаних студија; у пракси се овај систем у нас претворио у расцеп образовања и васпитања, разбијање комплексних научних система на дисциплине и курсеве; тј. на дисциплинарни хаос и експанзију специјалистичког „размрвљеног“ рада, рефеудализацији универзитетског образовања, потискивању/маргинализацији друштвено-хуманистичких наука. Уместо целовитог образовања личности и њиховог оспособљавања за живот у друштву на делу је фетишизација специјалца као идеала, тј. равнодушних стручњака (без душе), или ти како пише Рајт Милс *слатких робота*, по мери и лику корпоративне идеологије тржишног фундаментализма, политички коректних стручњака за једнократну употребу, адаптираних за прекаријат. С правом социолози о оваквим стручњацима говоре као новим фах-идиотима, новој колонији зомбија, равнодушних робота у настајућој ери постиндустријске цивилизације и диктатуре постмодерне релативности; чији протагонисти пропагирају наступ доба не само постидеологије већ и постистине!? Као да наступа доба нове Орвелијане: у којој ће *Министарство пропаганде* и друштва спектакла заменити *Министарство науке и културе*!⁵

Чему онда чуђење и ламенти над појавом и све већим растом вршњачког насиља?; ако смо суочени са осеком васпитања, деструкцијом система вредности – од породице до школе! Овде се ради о системској деструкцији у области образовања и васпитања, са далекосежним последицама по развој личности и друштва. Све су то последице нашег транзиционог хаоса и аномије преласка из једног у други системски оквир, без јасне визије и пројекта куда жури наш брод, *Титаник*? Кинеска пословица вели: „Ако сте се попели у погрешан воз, онда вам је свака станица погрешна! Или је то „тајна“ коју само олигарси и политичари знају, иза димних пропагандних завеса нових облика манипулације, идеологема и статистичких једначина, о непрекидном расту и нашем лидерству на Балкану, Европи и свету!? Суочени смо са настанком „друштва спектакла“ у нас. То је видљиво: да читава колона аниматора аналитичара „наполичара“ на медијима даноноћно објашњава наш пут у „отворено друштво“, у непознато царство благостања, док су дотле наше друштвено-хуманистичке науке „промукле“ и маргинализоване. Уместо критичке грађанске јавности, на делу су партијски волшебници, који следе стратегију ванредног стања – пали/гаси! Очаравајући и дисциплинујући јавност и привикавајући је на аутоцензуру, у духу опортунистичке политичке коректности према постојећем, настајућем поретку периферног капи-

⁵ Džordž Orvel: „1984“, Liberto, Beograd, 2004., str. 46.

тализма. Овај хорски наступ псеудоаналитичара на јавним медијима, потпомогнут је армијом ботова, те медијске паравојске у функцији владајућег режима.

Уласком у ново прелазно доба транзиционог хаоса, неоконзервативне елите рестаурације капитализма, од 1989. године; а интензивно од 2000. године, наша транзициона номенклатура, у лику кормилара на власти, потрудила се је да друштвено-хуманистичке науке замени предметима: грађанско васпитање и вероисповест, као и идеологијом опортунистичке политичке коректности према неолибералној мантри о свемоћи тржишног фундаментализма и вишепартијске колонијалне демократије. О ефектима такве стратегије развоја управљања у земљама у транзицији данас су исписане бројне студије. Подсећамо на истраживаче код нас који су се бавили овом проблематиком: Мирослав Печујић, Младен Лазић, Слободан Антонић, Зоран Видојевић, Љубиша Митровић, Урош Шуваковић, Владимир Вулетић, Марија Обрадовић и др. Детаљну студију о ефектима неолибералне стратегије транзиције без социјалне одговорности посебно видети у студијама: Марије Обрадовић, *Хроника транзиционог гробља*, Слободана Антонића, *(Демонтажа културе)*, Љубише Митровића, *Транзиције у периферни капитализам*.

Негативна искуства на плану образовања младих генерација у овом периоду транзиције су шире истраживане на простору Балкана и у суседним земљама попут Бугарске, Босне и Херцеговине, Хрватске. Посебно се анализирају ефекти маргинализације друштвено-хуманистичких наука; као и негативне последице великог расцепа између образовне и културолошке функције. У том контексту, данас се у суседству, у Хрватској води дебата како компензирати, тј. поправити овакво стање маргинализације друштвено-хуманистичких наука у образовном систему – увођењем нових предмета као што је то *Критичко мишљење*.

Пре 50 година настала је интернет револуција са судбоносним последицама по развој савремене цивилизације и човечанства. Подсетимо се да је онда у Америци симболично бучно проглашен персонални рачунар за личност године. Потом су настали интернет, мобилни телефони, лаптоп и други облици нових и напредних технологија. Социолози и футуролози су са видним оптимизмом најавили настанак епохе трећег и четвртог развојно-цивилизацијског таласа – долазак и будућност цивилизације сутрашњице. О овом процесу успона нових технологија постиндустријске цивилизације, посебно су писали Данијел Бел, Алвин Тофлер, Џон Низбет, Ален Турен, Адам Шаф, Радван Рихта, Жан Фурастије, Мануел Кастелс. И док су се ови истраживачи сериозно бавили социјалним импликацијама ових напредних технологија на промене структуре и динамике савременог друштва, много је и оних који су митомански, преоптимистично гледали на ове нове тенденције и мегатрендове у развоју савремене цивилизације. Стога је неопходно напоменути да нове технологије глобализују и умрежавају друштво, али оне и партикуларизују и изазивају одређене деобе у савремености.

У савремености смо суочени са тенденцијом да од логосфере и графосфере све више улазимо у доба видеосфере. Наша цивилизација све више постаје виртуелна, цивилизација слика.⁶ Човек је у њој све више заглављен између виртуелног и стварног света. Нова интернет генерација, као да се рађа са интернетом, мобилним и лаптопом око врата, али је све мање социјабилна.

Она живи у садашњости, наглашено индивидуализованог света и *медијског спектакла* (Г. Дебор). Суочени смо са новим појавама – где је све мањи утицај породице и школе на васпитање и социјализацију личности деце, ђака и студената. Суочени смо са феноменом технолошки умреженог друштва и нове „усамљене гомиле“. Са испразним интернационализмом у свету еуклидовског ума и инструменталне рационалности, која не познаје тајне Слободе, Правде и Доброчинства. Савремена генерација је све мање емпатична на невоље других, а индивидуалистички солипсистичко-нарцистички загледана у свој видео лик, као јунаци, сенке и утваре у Платоновој пећини.

За тренутак експериментално загледајмо се у понашање младих у кафићу. У тој микро мрежи друштва, и запазићемо да се њихов разговор свео на минимум у интерперсоналној комуникацији, док све време свако нервозно типка по тастатури свог мобилног! Где они не делују као група, већ случајни збир/агрегат атомизираних индивидуа.

Ми данас с правом говоримо о напредним технологијама у образовању као *продуженим опитилима* (Маклуан) и њиховој улози и значају у стицању знања и јачању когнитивних капацитета нових генерација, али је, нажалост, све мање прилога/студија о социопсихолошким и васпитним аспектима и импликацијама нових технологија на облике друштвености, психологију нових генерација младих. На социјализацију и развој њихове личности, васпитање и културу, али и јачање еманципаторских потенцијала и моћи, тј. њихове борбености да мењају друштво и свет. Истраживања показују да смањена социјабилност и егоистички партикуларизам воде атомизацији друштва и погодују конформизму и ауторитарној култури. То није култура која води јачању демократских потенцијала друштва, развија критичку грађанску свест и подстиче партиципативну демократију грађана. Без чега нема развоја здравог, демократског и одговорног друштва.

Због свега овога, чини нам се значајним да скренемо пажњу на потребу веће посвећености школе, учитеља и наставника, васпитној мисији ових институција, а не само образовној. Јер, школе и Универзитети нису само образовне, већ и васпитно-хуманистичке институције. Оне производе стручњаке који ће радити у друштву заједно са другим људима, сличним или различитим од себе – по образовању, етничкој култури и другим карактеристикама; стога – школа их мора научити толеранцији, респекту различитости култура, идентитета; на кооперативност и солидарност. Она мора развијати код њих осећања родољубивости и човекољубља, етику рада али и етику друштвености и солидарности. У вези са тим Алберт Ајнштајн је, између осталог,

⁶ Видети опширније у студији „Информатичка бомба“, чији је аутор Пол Вирилио, Светови, Нови Сад, 2000.

поручио: „Није довољно човека само подучавати струци. Тиме ће он, додуше, постати нека врста употребљиве машине, али не и пуновредна личност. Важно је да он добије живо осећање за оно за шта је вредно залагати се. Он мора да научи како ће разумети оно што покреће људе, њихове илузије и патње!“ Човек, није усамљени Робинсон, већ социјално биће које мора делити одређене идеале у друштву и борити се за њих! Овај велики див науке је изразио свој пледоаје за отворену сарадњу свих облика научног сазнања и дисциплина у форми мултидисциплинарне сарадње и интегрисаних студија.

Савремени универзитет данас се налази у кризи и на раскршћу. Он је разапет између профитне утилитарне логике тржишта и корпорацијско-технократског духа и левијатанске моћи државе, која би да задржи моћ ауторитарне регулације, угрожавајући често аутономију универзитетског образовања. Стога ваља подсетити да је аутономија универзитета битна претпоставка стваралачког духа и рада ове институције и од виталног значаја како за развој науке тако и за демократизацију друштва. У вези с тим подсећамо не само на историјско искуство и поруке класика модерног система филозофије образовања (од Канта, Фихтеа, Шилера, Хумболта до Адорна), већ и на ставове савремених филозофа и социолога: Ј. Хабермаса, П. Бурдијеа и И. Волерстина. У вези са улогом универзитета у савременом друштву социолог Жан Циглер, између осталог, у својој студији „Промени свет“, поентира: „Универзитет је данас једно од последњих уточишта креативног мишљења. Стога се тај слободан простор мора очувати по сваку цену!“⁷

Своје разматрање неких аспеката Болоњске реформе образовања и потребе изграђивања јединства образовне и васпитне функције у систему савременог образовања, завршили бисмо поруком великог романијера Луиса Бронфилда: „Ако живот треба да има икакве чари и дражи, у њему треба да има борбе и стваралаштва!“ У тој борби, сваки човек у потрази за остварењем своје личне легенде, снагом свог ума и религијом добротинства свог срца – треба да помаже да свет буде мирно место за стваралаштво и самопотврђивање, лепши дом за све народе света, а људи бољи, слободни и срећни. Ако је „образовање најбоља политика будућности“ (Ниче), онда оно треба да обезбеди јачање како когнитивних способности тако и етичке самосвести личности; речју – да човечанство оспособи да преузме одговорност за одрживи и хумани развој.

ЛИТЕРАТУРА

- Вирилио, Пол. *Информатичка бомба*. Нови Сад: Светови, 2000.
 Lisman, K. P. *Teorija neobrazovanosti – zablude društva znanja*. Већ, 2006.
 Кулић, Мишо, прир. *Друштво знања и процес трансформације филозофских и друштвено-хуманистичких наука*. Пале: Универзитет

⁷ Žan Cigler, „Promeni svet – zašto moramo da srušimo nehumani svetski poredak“, Laguna, Beograd, 2017, str.

- у Источном Сарајеву – Филозофски факултет, 2021.
- Milislavljević, Vladimir. *Sredstva za nepoznate ciljeve – studije o nauci i univerzitetu*. Beograd: Srpsko filozofsko društvo, 2022.
- Митровић, Љубиша Р. „Вирус неолиберализма у реформама образовања на платформи болоњске декларације“. *Нова српска политичка мисао*, 2009. Доступно на: <http://www.nspm.rs/kulturna-politika/virus-neoliberalizma-i-obrazovanje-na-platformi-bolonjske-deklaracije.html>
- Митровић, Љубиша Р. *Универзитет и друштвене промене. Социолошки огледи*. Врање: Учитељски факултет у Врању, 2012.
- Orvel, Džordž. *1984*. Beograd: Liberto, 2004.
- Uzelac, Milan. *Priče iz Bolonjske šume*. Vršac, 2009.
- Cigler, Žan. *Promeni svet – zašto moramo da srušimo nehumani svetski poredak?* Beograd: Laguna, 2017.

MODERN EDUCATION BETWEEN GLOBALIZATION AND DEHUMANIZATION

Abstract

In this paper, the author analyzes the causes and consequences of globalization and digitalization of education, pointing out the positive effects of these processes on the modernization, quality and efficiency of education in modern times, but also the increasingly dangerous tendency of the split between education and upbringing, i.e. dehumanization of education, as a phenomenon of a kind of educational pathology of education and one-dimensional development of personality.

The basic hypothesis that the author explains and varies in the paper is the tragic dichotomy and paradox of our civilization – between the hyper-technological progress and social underdevelopment (M. Castells), i.e. between the rise of the new educational technologies and the digitalization of education and pedagogical-humanistic underdevelopment (decline and deficit). The author sociologically argues this hypothesis about the digital limitations of the new educational technologies by analyzing various forms of education, upbringing, and social and personal pathology. He points out that the increasing networking, globalization and digitalization of education do not automatically lead to greater educational socialization of individuals, their social integration. The focus of his analysis is on the negative effects of digital didactics on the socialization of young people and the development of their personality. The author points out that, despite the rise of social networks, the new Internet generation is more of an aggregate than a homogeneous social group, or rather a “lonely bunch” (D. Riesman), in a technologically highly networked contemporary society. In his considerations, the author deals with the consequences of the “production” of the professional idiots, new Robinsons and atomized monads in the form of homo digitalis, selfish individualities

in the emerging information-networked society, reduced sociability and empathy, which the Italian philosopher Diego Fusara calls a socially contactless society.

Key words: Bologna reform, globalization of education, digital didactics, the split between the educational and upbringing processes, dehumanization of education.Ниче)